

सत्यगेव जयते

भारत का राजपत्र

The Gazette of India

भारताचे राजपत्र

असाधारण
EXTRAORDINARY

असाधारण

भाग 12 अनुभाग 1

Part XII Section 1

भाग बारा अनुभाग 1

प्राधिकार से प्रकाशित

PUBLISHED BY AUTHORITY

प्राधिकाराद्वारे प्रकाशित

सं० १]

नई दिल्ली, 26 अगस्त 2004/4 भाद्र, (शके) 1926

खण्ड 13

No. 11

NEW DELHI, 26 AUGUST 2004/4 BHADRA (SAKA) 1926

Vol. 13

अंक १]

नवी दिल्ली, २६ ऑगस्ट २००४/४ भाद्र, (शके) १९२६

खंड १३

स्वतंत्र संकलन म्हणून फाईल करण्यासाठी या भागाला वेगळे पृष्ठ क्रमांक दिले आहेत.

विधि और न्याय मंत्रालय

(विधायी विभाग)

नई दिल्ली, 26 अगस्त 2004/4 भाद्र (शके) 1926

(1) दि रिहॉबिलिटेशन कौन्सिल आँफ इंडिया एक्ट, 1992, (2) दि प्रोटेक्शन आँफ हयुमन राइट्स एक्ट, 1993, (3) दि इंडियन व्हेटरनरी कौन्सिल एक्ट, 1984, का मराठी अनुवाद राष्ट्रपति के प्राधिकार से प्रकाशित किया जाता है और यह 'प्राधिकृत पाठ (केंद्रीय फिरि) अधिनियम, 1973' (1973 का 50) की धारा 2 के खंड (क.) के अधीन उन्हांनी मराठी प्राधिकृत पाठ समजा जायेगा।

MINISTRY OF LAW AND JUSTICE
(LEGISLATIVE DEPARTMENT)

New Delhi, dated 26th August 2004/4 Bhadra (SAKA) 1926

The Translation in Marathi of (1) The Rehabilitation Council of India Act, 1992, (2) The Protection of Human Rights Act, 1993, (3) The Indian Veterinary Council Act, 1984, hereby published under the authority of the President and shall be deemed to be the Authoritative Text thereof in Marathi under clause (a) of section 2 of the Authoritative Texts (Central Laws) Act, 1973 (50 of 1973).

भारतीय पुनर्वंसन परिषद अधिनियम, १९९२

(१९९२ चा अधिनियम क्रमांक ३४)
(६ नोव्हेंबर, २००३ रोजी बघाविद्यमान)

[१ सप्टेंबर, १९९२]

[पुनर्वंसन व्यावसायिकांच्या व कर्मचारीवर्गाच्या प्रशिक्षणाचे विनियमन आणि संनियंत्रण करण्यासाठी, पुनर्वंसन आणि विशेष शिक्षण यांमधील संशोधनाच्या प्रचालनासाठी] भारतीय पुनर्वंसन परिषद घटित करणे आणि केंद्रीय पुनर्वंसन नोंदवही ठेवणे आणि त्याच्याशी संबंधित किंवा आनुषंगिक बाबीकरिता तरतुद करण्यासाठी अधिनियम.

हा अधिनियम भारतीय गणराज्याच्या लेचालिसाव्या वर्षी संसदेकडून पुढीलप्रमाणे अधिनियमित होवोः—

प्रकरण एक
प्रारंभिक

१. (१) या अधिनियमास, भारतीय पुनर्वंसन परिषद अधिनियम, १९९२ असे म्हणावे. संक्षिप्त नाम व
(२) केंव्र सरकार, शासकीय राजपत्रातील अधिसूचनेहारे नियत करील अशा दिनांकास* हा प्रारंभ.
अधिनियम अंमलात येईल.

२. (१) या अधिनियमात संदर्भानुसार दुसरा अर्थ अपेक्षित नसेल तर,—
(क) “अध्यक्ष” याचा अर्थ, कलम ३ च्या पोट-कलम (३) अन्वये नियुक्त केलेला परिषदेचा
अध्यक्ष, असा आहे;
(ख) “परिषद” याचा अर्थ, कलम ३ अन्वये घटित केलेली भारतीय पुनर्वंसन परिषद,
असा आहे;

[(ग) “अधू” याचा अर्थ, विकलांग व्यक्तीसाठी (समान संघी, हक्कांके संरक्षण आणि
पूर्ण सहभाग) अधिनियम, १९९५ (१९९६ चा १) याच्या कलम (२) खंड (एक) मध्ये निर्देशित
केलेली कोणत्याही विकलांगतेने पांडित असलेला व्यक्ती, असा आहे;]

[* * * * *]
(च) “सदस्य” याचा अर्थ, कलम ३ च्या पोट-कलम (३) अन्वये नियुक्त केलेला सदस्य,
असा आहे आणि त्यात अध्यक्षाचा समावेश आहे;

(छ) “सदस्य-सचिव” याचा अर्थ, कलम ८ च्या पोट-कलम (१) अन्वये नियुक्त केलेला
सदस्य-सचिव, असा आहे;

(ज) “मानसिकदृष्ट्या मतिमंदता” याचा अर्थ, एकाचा व्यक्तीच्या मनाचा अपूर्ण विकास
किंवा खुटलेली वाढ असा असून तिचे विशेष लक्षण म्हणजे बुद्धिमत्तेची अवसामान्यता हे होत;

(झ) “अधिसूचना” याचा अर्थ, शासकीय राजपत्रात प्रसिद्ध झालेली अधिसूचना, असा
आहेत;

(ज) “विहित” याचा अर्थ, विनियामांद्वारे विहित, असा आहे;

(ट) “मान्यताप्राप्त पुनर्वंसन अर्हता” याचा अर्थ, अनुसूचीमध्ये अंतर्भूत असलेली कोणतीही
अहैता, असा आहे;

(ठ) “नोंदवही” याचा अर्थ, कलम २३ च्या पोट-कलम (१) अन्वये ठेवलेली केंद्रीय
पुनर्वंसन नोंदवही, असा आहे;

(ड) “विनियम” याचा अर्थ, या अधिनियमान्वये केलेला विनियम, असा आहे;

*३१ जुलै १९९२—यहा स्थायी आदेश २८८(ड) दिनांक २८ एप्रिल, १९९२.

१. २००० चा अधिनियम ३८, कलम २ द्वारे मूळ मजकुराएवजी दाखल करण्यात आला
(४ सप्टेंबर, २००० रोजी व तेव्हापासून).

२. वरील अधिनियमाच्या कलम ३ (१) (एक) द्वारे मूळ मजकुराएवजी दाखल करण्यात आला
(४ सप्टेंबर, २००० रोजी व तेव्हापासून).

३. वरील अधिनियमाच्या कलम ३ (१) (दोन) द्वारे खंड (घ) व (ड) गोळ्यात आले
(४ सप्टेंबर, २००० रोजी व तेव्हापासून).

[(इक) "पुनर्वसन" या शब्दाचा निर्देश, विकलांग व्यक्तींना शारीरिक, संवेदनात्मक, बौद्धिक, मानसिक किंवा सामाजिक कार्य करण्याच्या स्तरावर्यत पोचव्यास आणि तो स्तर राखण्यास सहाय्यभूत होण्याचा उद्देश असलेला प्रक्रियेवाबत आहे;

(द) "पुनर्वसन व्यावसायिक" याचा अर्थ,—

(एक) श्रवण तज्ज आणि वाचा उपचारतज्ज;

(दोन) चिकित्सा मानस्थास्त्रतज्ज;

(तीन) श्रवण उपचारण आणि कर्णसंच तंत्रतज्ज;

(चार) पुनर्वसन अभियंते आणि तंत्रतज्ज;

(पाच) अधू व्यक्तींना शिक्षण आणि प्रशिक्षण देण्यासाठी विशेष शिक्षक;

(सहा) अधू व्यक्तींनी व्यवहार करणारे व्यावसायिक समुपदेशक, सेवायोजन अधिकारी, पदयोजन अधिकारी;

(सात) बहुउद्दीष्य पुनर्वसन उपचारतज्ज, तंत्रतज्ज; किंवा

(आठ) केंद्र सरकार परिषदेशी विचारविनियम करून वेळोवेळी अधिसूचित करील असे व्यावसायिकांचे अर्थ प्रवर्त्त.

असा आहे.

[* * * * *]
[(१क) या अधिनियमात वापरलेले आणि व्याख्या न केलेले शब्द व शब्दप्रयोग यांना, विकलांग व्यक्तींसाठी (समान संघी, हक्कांचे संरक्षण व पूर्ण सहभाग) अधिनियम, १९९५ (१९९६ चा १) यात व्याख्या केलेले शब्द व शब्दप्रयोग यांना अनुकमे नेमून दिलेले जे अर्थ असतील तेच अर्थ या अधिनियमात असतोल.]

(२) या अधिनियमातील कोणत्याही अधिनियमितीच्या किंवा त्याच्या कोणत्याही तरतुदीच्या ज्या क्षेत्रात अशी अधिनियमिती किंवा अशा तरतुदी अंमलात आलेल्या नसतील त्याच्या संबंधातील अन्वयार्थ, त्या क्षेत्रामध्ये अंमलात असलेला तत्सम काढवा किंवा तत्सम काढवाची संबंध तरतुद, जर काही असेल तर, त्याचा निर्देश म्हणून लावला जाईल.

प्रकरण दोन

भारतीय पुनर्वसन परिषद

भारतीय पुनर्वसन ३. (१) केंद्र सरकार, अधिसूचनेद्वारे त्या प्रयोजनार्थ नियत करील असा तारखेस या अधिपरिषदेची घटना नियमाचा प्रयोजनार्थ, भारतीय पुनर्वसन नावाची एक परिषद घटित करण्यात येईल.

(२) ही परिषद, अखंड उत्तराधिकार व्यापार सामान्य मुद्रा असलेला पुर्वोक्त नावाचा निगम निकाय असेल व तिला या अधिनियमाच्या तरतुदीना अधीन राहून, जंगम आणि स्थावर या दोहो प्रकारची मालमता खालील नियमित करण्याचा, धारण करण्याचा, आणि तिच्या विलेवाट लावण्याचा आणि संविदा करण्याचा अधिकार असेल आणि उक्त नावाने तिला किंवा तिच्याविरुद्ध दावा दाखल करता येईल.

(३) परिषद खालील सदस्यांनी मिळून बनलेली असेल, ते असे :—

[(क) अध्यक्ष हा, केंद्र सरकारद्वारे पुनर्वसन, विकलांग व विशेष शिक्षण या क्षेत्रामधील व्यावसायिक अहंतेसह प्रशासनामध्ये अनुभव असलेल्या व्यक्तींमध्यून नियुक्त केला जाईल;

(ख) केंद्र सरकारद्वारे नामनिर्देशित वरतुदी येतील व्यक्तींमध्यून, विकलांग व्यक्तींच्या संबंधातील वावी हाताळणारे केंद्र सरकारच्या मंवालयातील प्रतिनिधी, जे सात पेक्षा अधिक नसतील इतके सदस्य ;]

(ग) केंद्र सरकारद्वारे नियुक्त वरतुदी येईल असा, विचारांठ अनुदान आयोगाचे प्रतिनिधित्व करण्यासाठी एक सदस्य ;]

१. २००० चा अधिनियम ३८, कलम ३ (१) (तीन) द्वारे खंड (इक) दाखल करण्यात आला (४ सप्टेंबर, २००० रोजी व तेव्हापासून).

२. वरील अधिनियमाच्या कलम ३ (१) (चार) द्वारे गाळण्यात आला (४ सप्टेंबर, २००० रोजी व तेव्हापासून).

३. वरील अधिनियमाच्या कलम ३ (२) द्वारे पोट-कलम (१क) नव्याने दाखल करण्यात आले (४ सप्टेंबर, २००० रोजी व तेव्हापासून).

४. वरील अधिनियमाच्या कलम ४ द्वारे मूळ भजकुराएवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला (४ सप्टेंबर, २००० रोजी व तेव्हापासून).

(ब) भारतीय वैद्यक संशोधन परिषदेच्या महासंचालनालयाचे प्रतिनिधित्व दरण्यासाठी केंद्र सरकार नियुक्त करील असा एक सदस्य;

(द) संवाज कल्याणाशी संवंधित, राज्ये किंवा संवराज्यकेवाच्या मंत्रालयाचे किंवा विभागाचे प्रतिनिधित्व करण्यासाठी केंद्र सरकार, वर्णानुक्रमानुसार आलटून पालटून नियुक्त करील असे, दोन सदस्य;

(च) स्वेच्छा संघटनांमध्ये काम करण्याच्या पुनर्वसन व्यावसायिकांमधून केंद्र सरकार नियुक्त करील असे सहायिका जास्त नसतील इतके सदस्य;

(छ) भारतीय वैद्यक परिषद अधिनियम, १९५६ (१९५६ चा १०२) अन्वये नाव-नोंदवणी केलेल्या आणि अवूच्या पुनर्वसनाचे काम करील असलेल्या वैद्यक व्यावसायींमधून केंद्र सरकार नियुक्त करील असे व्यावसायिका अधिक नसतील इतके सदस्य;

(ज) संसदेने तीन सदस्य, यांपैकी लोकसभेद्वारे दोन सदस्य आणि राज्यसभेद्वारे एक सदस्य निवडून देण्यात येतील;

(झ) विकलंगाना सहाय करण्याच्या कामात सक्रिय गुंतलेले असतील अशा सामाजिक कार्यकर्त्यांमधून केंद्र सरकारद्वारे नामनिर्देशित केले जातील असे तीनपैका अधिक नसतील इतके सदस्य;

(क्र) सदस्य-सचिव, पदसिद्ध.

(४) मंडळाच्या सदस्याचे पद, त्याच्या धारकाला संसदेच्या कोणत्याही सभागृहाचा सदस्य म्हणून निवडला जाण्यासाठी किंवा सदस्य होण्यासाठी अपाचे ठरवणार नाही.

४. (१) अध्यक्ष आणि सदस्य, त्यांच्या नियुक्तीचा दिनांकापासून दोन वर्षांचा कालावधीपर्यंत, अध्यक्ष व सदस्य किंवा त्याच्या उत्तराधिकाऱ्याची यथोचितरीता नियुक्ती होईपर्यंत, यांपैकी जो कालावधी अधिक असेल यांच्या पदाच्या घारणे अटी.

(२) परिषदेमधील नैमित्तिक रिक्त पद कलम ३ च्या तरतुदीनुसार भरण्यात येईल आणि त्या जागी नियुक्त करण्यात आलेली व्यक्ती, ज्या सदस्यांच्या जागी तिची नियुक्ती करण्यात येईल अशा सदस्याने ज्या उर्वरित कालावधीकरिता ते पद धारण केले असते तेवढ्याच्या कालावधीपुरते ते पद धारण करील.

(३) परिषद नियत करील अशा वेळी आणि अशा ठिकाणी दरवर्षी किमान एकदा तरी, परिषदेची बैठक होईल आणि त्या बैठकीमध्ये, कामकाज करताना विहित करण्यात येईल अशा कार्यपद्धतीच्या नियमांचे पालन करण्यात येईल.

(४) अध्यक्षपदीय व्यक्ती किंवा, जर कोणत्याही कारणामुळे ती परिषदेच्या बैठकीला उपरित्थित राहू शकली नाही तर, त्या सभेमध्ये उपस्थित असलेल्या सदस्यानी आपल्यामधून निवडून दिलेला कोणत्याही सदस्य त्या सभेचे अध्यक्षस्थान स्वीकारील.

(५) परिषदेच्या कोणत्याही सभेसमोर आलेल्या सर्व प्रश्नावर उपस्थित असलेल्या व मत देणाऱ्या, सदस्यांच्या बहुमताने निर्णय घेतले जातील आणि समस्तमान मते झाल्यात अध्यक्षपदीय व्यक्तीला किंवा त्यांच्या गैरहजारीत अध्यक्षपद धारण केलेल्या व्यक्तीला दुसरे आणि निर्णायिक मत असेल.

५. कोणतीही व्यक्ती, जर ती,—

अनर्हता.

(क) विकल भनाचो असेल पैकिवा होईल किंवा सक्षम न्यायालयाद्वारे तसे घोषित केलेले असेल तर; किंवा

(ख) केंद्र सरकारच्या मते, ज्यात नैतिक अधोगती अंतर्भूत आहे अशा कोणत्याही अपराधाबद्दल सिद्धदोष ठरवलेली असेल किंवा ठरवली गेली असेल तर; किंवा

(ग) नावार म्हगून अभिनिर्गीत केलेली असेल किंवा कोणत्याही वेळी केली गेली असेल तर, सदस्य होऊ शकणार नाही.

६. जर एखादा सदस्य,—

सदस्यांनी पद रिक्त करणे.

(क) कलम ५ मध्ये नमूद केलेल्या कोणत्याही अनर्हतेला पाळ होत असेल; किंवा

(ख) परिषदेच्या लागोगाठ तीन सभांता, परिषदेच्या मते जी पुरेशी आहे अशा सवबीशिवाय गैरहजर राहिला असेल; किंवा

(ग) कलम ३ च्या पोटकलम (३) च्या खंड (ल) मध्य निर्देशिलेल्या सदस्याच्या बाबतीत त्याचे नाव भारतीय वैद्यकीय नोंदवहीतून काढून टाकले असेल तर, त्यानंतरच त्याचे पद रिक्त होईल.

कार्यकारी समिती वा

७. (१) परिषद आपल्या सदस्यांमधून एक कार्यकारी समिती आणि या अधिनियमांची प्रयोजने इतर समित्या, पार पाडण्यासाठी परिषदेस आवश्यक वाटील अशा साधारण किंवा विशेष प्रयोजनांसाठी अन्य समित्या घटित करील.

(२) कार्यकारी समिती, अध्यक्षपदीय व्यक्ती, जी पदसिद्ध सदस्य असेल आणि परिषदेहारे आपल्या सदस्यांमधून नामनिर्देशित करण्यात येतील असे कमीत कमी सात आणि जास्तीत जास्त दहा सदस्य, मिळून बनलेली असेल.

(३) अध्यक्षपदीय व्यक्ती, ही कार्यकारी समितीची अध्यक्षपदीय व्यक्ती असेल.

(४) कार्यकारी समिती किंवा कोणतीही इतर समिती या अधिनियमाद्वारे प्रदान केलेले अधिकार किंवा स्थांच्यावर लादलेली कर्तव्ये धार्यतिरिक्त, परिषद या संदर्भात तपार केलेल्या कोणत्याही विनियमांद्वारे प्रदान करील किंवा सोपवील असे अधिकार वापरील व कर्तव्ये पार पाडील.

परिषदेचे सदस्य-

८. (१) केंद्र सरकार, परिषदेकडून विहित करण्यात येतील अशा निवेशानुसार किंवा अध्यक्ष-सचिव आणि पदीय व्यक्तीकडून प्रदान करण्यात येतील अशा अधिकारांचा वापर करण्याची आणि अशी कर्तव्ये पार कर्मचारी, पाडण्यासाठी परिषदेच्या सदस्य-सचिवाची नियुक्ती करील.

(२) परिषद, केंद्र सरकारच्या पूर्व मंजुरीने, पांच अधिनियमांची प्रयोजने पार पाडण्यासाठी तिला आवश्यक वाटील अशा अधिकारांना आणि इतर कर्मचारांना नोकरीवर ठेवील.

(३) परिषद, केंद्र सरकारच्या पूर्व मंजुरीने अध्यक्षपदीय व्यक्ती आणि इतर सदस्य यांना द्यावयाचे भर्ते निश्चित करील आणि परिषदेचे सदस्य-सचिव, अधिकारी आणि इतर कर्मचारी धार्या सेवेच्या शर्ती निश्चित करील.

परिषदेतील रिक्त

९. परिषदेचे किंवा तिच्या कोणत्याही समितीचे कार्य किंवा कार्यवाही, परिषदेतील किंवा तिच्या पदांमुळे हुती आदि कोणत्याही समितीतील केवळ रिक्त पदाच्या कारणास्तव किंवा, धरास्त्यति, तिच्या घटनेतील श्रुटीच्या विधिवापाय न ठरणे, कारणास्तव प्रश्नास्पद करण्यात येणार न ही.

पुनर्वसन परिषदेचे

विघटन करण आणि आणि असे विघटन झाल्यावर,—

पुनर्वसन परिषदेच्या

अधिकारांचे,

दायित्वांचे व

कर्मचाऱ्यांचे परिषदे-
कडे हस्तांतरण करणे.

१०. (१) परिषद घटित होण्याच्या दिनांकास व तेहापासून पुनर्वसन समिती विघटित होईल

(क) पुनर्वसन परिषदेची किंवा तिच्या भालकीची सर्व जंगम व स्थावर मालमत्ता व मत्ता परिषदेकडे निहित होईल ;

(ख) पुनर्वसन परिषदेचे सर्व अधिकार व दायित्वे परिषदेकडे हस्तांतरित होतील व ते अधिकार व दायित्वे परिषदेची होतील ;

(ग) खंड (ख) च्या तरतुदीना बाध न आणता, उक्त पुनर्वसन परिषदेच्या प्रयोजनासाठी किंवा त्यासंबंधात पुनर्वसन परिषदेकडून, परिषदेशी किंवा परिषदेकरिता त्या दिनांकाच्या लगत-पूर्वी उद्भवलेली सर्व दायित्वे, केलेल्या सर्व संविदा आणि करण्यासाठी वचनबद्ध असलेल्या सर्व बाबी व गोष्टी परिषदेकडून, तिच्याशी किंवा तिच्याकरिता उद्भवण्याचे किंवा करण्यात आल्याचे किंवा करण्यासाठी वचनबद्ध असल्याचे समजण्यात येईल ;

(घ) पुनर्वसन परिषदेला त्या दिनांकाच्या लगतपूर्वी देय असलेल्या सर्व रकमा, परिषदेस देय अल्याचे रमजण्यात येईल ;

(ङ) त्या दिनांकाच्या लगतपूर्वी पुनर्वसन परिषदेहारा किंवा तिच्याविश्वद दाखल करण्यात आलेले किंवा दाखल करता आले असे सर्व दावे व अन्य कायदेशीर कार्यवाही ही परिषदेकडून किंवा तिच्याविश्वद चालू ठेवण्यात येईल किंवा दाखल करण्यात येईल ; आणि

(च) त्या दिनांकाच्या लगतपूर्वी पुनर्वसन परिषदेचे कोणतेही पद धारण केलेला प्रत्येक कर्मचारी हा, परिषद घटित झाली नस्ती तर त्याने आपले पद ज्या पदावधीपर्यंत आणि पाश्चाय्यम, रजा, भविष्यनिवाहि निवी, सेवानिवृत्ती आणि इतर सेवांत लाभ यांच्याबाबतीतील ज्या अटी व शर्तीवर धारण केले असेही त्याच पदावधीपर्यंत आणि त्याच अटी व शर्तीवर धारण करील आणि तो परिषदेचा कर्मचारी म्हणून असे पद धारण करीत राहील किंवा त्याने जर त्या दिनांकापासून सहा महिन्यांच्या कालाबधीत परिषदेचा कर्मचारी न राहण्याचा विकल्प दिला तर तो कालाबधी समाप्त होईपर्यंत ते पद धारण करील.

(२) औद्योगिक विवाद अधिनियम, १९४७ यामध्ये किंवा त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही अन्य कायद्यामध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, परिषदेकडून या कलमाखाली कोणत्याही कर्मचाऱ्याला त्यांच्या नियत सेवेत समाविष्ट करण्यात आल्यामुळे अशा कर्मचाऱ्याला त्या अधिनियमान्वये किंवा अन्य कायद्यामध्ये कोणतीही भरपाई मिळण्याचा हल्क प्रात होणार नाही किंवा कोणतेही न्यायालय, न्यायाधिकरण किंवा अन्य प्राधिकरण अना दावा दाखल करून घेणार नाही.

स्पष्टीकरण.—या कलमात, “पुनर्वसन परिषद” याचा अर्थ,—

सोलायटी नोंदणी अधिनियम, १८६० (१८६० चा २१) खाली बनवण्यात आलेली व नोंदणी केलेली सोसायटी असलेली व परिषद घटित होण्यापूर्वी कार्यरत असलेली पुनर्वसन परिषद, असा आहे.

प्रकरण तीन

परिषदेची कायें

११. (१) कोणत्याही विद्यापीठाकडून किंवा अनुसूचीमध्ये अंतर्भव करण्यात आलेल्या अशा भारतातील विद्यापीठ, भारतातील अन्य संस्थांकडून देण्यात आलेल्या अहंता, त्या पुनर्वसन व्यावसायिकांसाठी मान्यता प्राप्त अहंता इत्यादीकडून पुनर्वसन असतील.

(२) अनुसूचीमध्ये अंतर्भव करण्यात न आलेल्या अहंता पुनर्वसन व्यावसायिकांना प्रदान करणारे दिलेल्या अहंतांना कोणतेही विद्यापीठ किंवा अन्य संस्था अशा कोणत्याही अहंतेस मान्यता मिळाण्यासाठी केढू सरकारकडे मान्यता, अर्ज करू शकेल व केंद्र सरकार, परिषदेशी विचार विनिमय केल्यानंतर अधिसूचनेद्वारे, अनुसूचीमध्ये त्या अहंतेचा अंतर्भव करण्याकरिता ही सुगारणा करील आणि अशा अधिसूचनेमध्ये, अनुसूचीच्या शेवटच्या स्तंभात अहंतेसमोर अशी नोंद करण्यात यावी की, विनिर्दिष्ट दिनांकानंतर देण्यात आलेली अहंताच मान्य करण्यात येईल, असा निदेश देखील देण्यात येईल.

१२. परिषद, भारताबाहेरील कोणत्याही देशातील प्राधिकरणाबरोबर अहंतांच्या मान्यतेसाठी भारताबाहेरील परस्परांत आदान प्रदान करण्याची योजना निश्चित करण्यासाठी वाटाघाटी करील आणि अशा कोणत्याही संस्थाकडून देण्यात योजनेच्या अनुसार, केंद्र सरकार, अधिसूचनेद्वारे, परिषदेने मान्यता देण्याचे ठरविलेली कोणतीही अहंता येणाऱ्या अहंतांना अनुसूचीमध्ये समाविष्ट करण्यासाठी त्यात सुगारणा करील आणि अशा अधिसूचनेद्वारे अशी ही निंदेश-मान्यता देईल की, विनिर्दिष्ट दिनांकानंतर देण्यात आलेल्या अहंताच फक्त मान्यताप्राप्त असतील असे त्या अधिसूचनेच्या शेवटच्या स्तंभामध्ये नोंदविष्णात येईल.

१३. (१) या अधिनियमात अंतर्भूत असलेल्या अन्य तरतुदीना अधीन राहून, अनुसूचीमध्ये अनुसूचीमध्ये अंतर्भूत असलेली कोणतीही अहंता, नोंदवहीमध्ये नाव नोंदणीसाठी पुरेशी अहंता असेल.

(२) ज्याने मान्यताप्राप्त पुनर्वसन अहंता धारण केलेली आहे आणि नोंदवहीमध्ये त्याचे नाव अहंता धारण केलेला नोंदलेले आहे अशा पुनर्वसन व्यावसायिकाखरीज अन्य कोणतीही व्यक्ती,—

(क) उन्वर्सन व्यावसायिक या नात्याने एखादे पद किंवा शासनाधील किंवा कोणत्याही नोंदणी होण्याचा स्थानिक किंवा अन्य प्राधिकरणाद्वारे चालवाण्यात येणाऱ्या संस्थेमधील कोणतेही असे पुनर्वसन हक्क.

(ख) भारतात कोठेही पुनर्वसन व्यावसायिक म्हणून व्यवसाय करणार नाही;

(ग) कोणत्याही प्रमाणपत्रावर कोणत्याही कायद्याखाली पुनर्वसन व्यावसायिकासे स्वाक्षरी किंवा अधिप्रमाणित करणे अपेक्षित आहे असे कोणतेही प्रमाणपत्र स्वाक्षरित किंवा अधिप्रमाणित करण्यास हक्कदार असणार नाही;

(घ) भारतीय साक्षीपुरावा अधिनियम, १८७२ (१८७२ चा १) याच्या कलम ४५ अन्वये तज्ज म्हणून कोणत्याही न्यायालयात कोणत्याही अदू व्यक्तीच्या संबंधातील बाबीमध्ये कोणतीही साक्ष देण्यास हक्कदार असणार नाही:

परंतु, या अधिनियमाच्या प्रारंभाच्या तारखेस एखाद्या व्यक्तीने मान्यताप्राप्त पुनर्वसन व्यावसायिक अहंता धारण केलेली असेल तर तो व्यक्ती अशा प्रारंभाच्या तारखपासून सहा महिन्यांच्या कालावधीसाठी नाव नोंदलेली पुनर्वसन व्यावसायिक असल्याचे मानण्यात येईल आणि तिने उक्त सहा महिन्यांच्या कालावधीत नोंदवहीत नाव नोंदणीसाठी अर्ज केला असेल तर असा अर्ज निकालात काढण्यात येईचिंवत तिला पुनर्वसन व्यावसायिक असल्याचे मानण्यात यईल.

[(२क) पोट-कलम (२) मध्ये काहीही अंतर्भूत केलेले असेले तरी, भौतिक औषध वैद्यकीय से व पुनर्वसन, अस्थिवैद्यकीयावराशास्त्र, कान, नाक किंवा घसा (इएनटी), नेत्रचिकित्सा-शास्त्र किंवा मनोविकृतिचिकित्सा शास्त्र या क्षेत्रातील डॉक्टर किंवा निम्न वैद्यक असासारी व्यक्ती केंद्र सरकार किंवा राज्य शासन यांच्याकडून निधी देण्यात आलेला अन्य दृतर नियम निकाय याच्या मालकीच्या किंवा नियंत्रित कोणत्याही रुणालयात किंवा आस्थापनेत सेवेत असेल किंवा काम करीत असेल आणि केंद्र सरकारद्वारे अधिसंचित करण्यात आल्यानंतर ती, त्या पोट-कलमाच्या खंड (क) ते (घ) मध्ये निर्देशित केलेली कायें पार पाडी.]

(३) पोट-कलम (२) च्या कोणत्याही तरतुदीचे उल्लंघन करून कृती करणारी कोणतीही व्यक्ती एक वर्षपैर्यंत असू शकेल इतक्या कालावधीच्या कारवासाच्या शिक्षेस किंवा रुपये एक हजारपैर्यंत असू शकेल इतक्या रकमेच्या दंडास किंवा दोन्ही शिक्षास पाव असेल.

१४. ज्या मन्यता प्राप्त अहंता दिल्या जातात असे भारतातील प्रत्येक विद्यापीठ व संस्था, घांता, अभ्यास पाठ्यक्रमाची अशी अहंता प्राप्त करण्यासाठीचे अस्थासक्रम व त्यानुसार वेष्यात येणाऱ्या परीक्षा तसेच असे अभ्यास व परीक्षा घांता क्रम व परीक्षा किंवा अशी अहंता प्रदान करण्यात येते ते वर्ष आणि साझारणतः अशी अहंता प्राप्त माहिती मागवण्याचा करण्यासाठीची आवश्यक माहिती परिषदेकडून बेळोवेळी देण्यात येईल.

अधिकार.

१. २००० चा अधिनियम ३८, कलम ५ द्वारे पोट-कलम (२क) दाखल करण्यात आले (४. सप्टेंबर २००० रोजी व तेहवापासून).

परिकांचे निरीक्षक. १५. (१) परिषद, जेथे पुनर्वसन व्यावसायिक म्हणून व्यवसाय करण्याबाबत प्रशिक्षण दिले जाते असे कोणतेही विद्यापीठ किंवा संस्था यांची तपासणी करण्यासाठी किंवा त्या विद्यापीठाकडून किंवा संस्थेकडून देण्यात येणाऱ्या अहंतांना मान्यताप्राप्त पुनर्वसन अहंता म्हणून मान्यता भिळज्यासाठी केंद्र सरकार-कडे शिकारस करण्याच्या प्रयोजनाकरिता, त्या विद्यापीठाद्वारे किंवा संस्थेकडे घेतल्या जाणाऱ्या परीक्षांना उपस्थित राहण्यासाठी परिषदेला आवश्यक वाटतील इतके निरीक्षक नियुक्त करील.

(२) पोटकलम (१) खाली नियुक्त केलेले निरीक्षक कोणतेही प्रशिक्षण किंवा परीक्षा यांच्या आयोजनात हस्तक्षेप करणार नाहीत, परतु, ते शिक्षणाचा दर्जा तसेच कर्मचारी वर्ग, साधनसामग्री, जागेची व्यवस्था, प्रशिक्षण व असे शिक्षण देण्यासाठी विहित केलेल्या अन्य सुविधा यांच्या पुरेशा प्रमाणाबाबत किंवा ज्या परीक्षांना ते हजर राहतील त्या परीक्षांच्या पर्याप्ततेबाबत परिषदेला अहवाल देतील.

(३) परिषद, पोटकलम (२) अन्वये निरीक्षकाने दिलेल्या अहवालांची एक प्रत संबंधित विद्यापीठाला किंवा संस्थेला पाठवील आणि त्यावरील विद्यापीठ किंवा संस्थेच्या योग्यासह त्याची एक प्रत केंद्र सरकारकडे पाठवील.

परिषेचे वीक्षक. १६. (१) परिषदेला, ज्या कोणत्याही विद्यापीठात किंवा संस्थेत पुनर्वसन व्यावसायिक शिक्षण देण्यात येते अशा विद्यापीठांची किंवा संस्थेची तपासणी करण्यासाठी किंवा मान्यताप्राप्त पुनर्वसन अहंता देण्याच्या प्रयोजनार्थ कोणत्याही परीक्षेस हजर राहण्यासाठी, तिला आवश्यक वाटतील इतके वीक्षक नियुक्त करता येतील.

(२) कोणत्याही व्यक्तीची ती परिषेचेची सदस्य असली तरीही, पोटकलम (१) खाली वीक्षक म्हणून नियुक्ती करण्यात आलेली असेल, अशा व्यक्तीस त्याच तपासणीसाठी किंवा परीक्षेसाठी वीक्षक म्हणून नियुक्त करण्यात येणा नाही.

(३) वीक्षक, कोणत्याही प्रशिक्षणाच्या किंवा परीक्षेच्या कामात हस्तक्षेप करणार नाही, परतु शिक्षणाचा दर्जा तसेच कर्मचारीवर्ग, साधनसामग्री, जागेची व्यवस्था, प्रशिक्षण आणि पुनर्वसन व्यावसायिकांना शिक्षण देण्यासाठी विहित केलेल्या इतर सुविधा यांच्या पुरेशा प्रमाणाबाबत किंवा तो ज्या परीक्षेला हजर असेल अशा प्रत्येक परीक्षेच्या पर्याप्ततेबाबत अध्यक्षपदीय व्यक्तीकडे अहवाल सादर करील.

(४) वीक्षकांचा अहवाल, अध्यक्षाने एखाद्या विशिष्ट बाबीसंबंधात अन्यथा निदेश दिला नसेल तर गोपनीय समजाऱ्यात येईल :

परंतु, केंद्र सरकारने वीक्षकांच्या अहवालाच्या प्रतीची मागणी केल्यास, परिषद त्या अहवालाची प्रत त्यास दर्दील.

मान्यता काढून घेणे.

१७. (१) निरीक्षक किंवा वीक्षकांच्या अहवालावरून परिषदेला, जर असे दिसून आले की —

(क) कोणत्याही विद्यापीठातील किंवा संस्थेतील अस्यास पाठ्यक्रम व द्यावयाची परीक्षा किंवा त्यांच्याकडून घेतल्या जाणाऱ्या कोणत्याही परीक्षेमधील उमेदवारांचे अपेक्षित प्राविष्ट ; किंवा

(ख) अशा विद्यापीठातील किंवा संस्थेतील कर्मचारीवर्ग, साधनसामग्री, जागेची व्यवस्था प्रशिक्षण तसेच त्यामध्ये देण्यात येणारे शिक्षण व प्रशिक्षण यांच्या अन्य सुविधा,

परिषदेकडून विहित करण्यात आलेल्या दर्जानुसार नाही अशी परिषेचेची खाली झाल्यास परिषद केंद्र सरकारकडे तशा अर्थात प्रतिवेदन करील.

(२) केंद्र सरकार असे प्रतिवेदन विचारात घेतल्यावर ते त्या विद्यापीठाकडे किंवा संस्थेकडे पाठवील आणि त्या विद्यापीठाने किंवा संस्थेने किंती कालावधीत आपले स्पष्टीकरण केंद्र सरकारकडे पाठवावे तो कालावधी त्यांना कळवील.

(३) स्पष्टीकरण भिळाल्यावर किंवा जेथे निःसिद्ध झालेल्या कालावधीत स्पष्टीकरण सादर करण्यात आलेले नसेल अशा वेळी त्या कालावधीच्या समाप्तीनंतर, केंद्र सरकारला, त्याला योग्य वाटेल अशी पुढील चौकक्षी केल्यावर अधिसूचनेद्वारे असा निदेश देता येईल की, अनुसूचीमध्ये उक्त मान्यताप्राप्त पुनर्वसन अहंतेच्या समोर, ती अहंता विनिर्दिष्ट दिनांकापूर्वी देण्यात आली असेल तरच ती मान्यताप्राप्त पुनर्वसन अहंता ठरेल असे, किंवा उक्त मान्यताप्राप्त पुनर्वसन अहंता विनिर्दिष्ट दिनांकापूर्वी, विनिर्दिष्ट विद्यापीठाच्या किंवा संस्थेच्या विद्यापीठाच्या देण्यात आली असेल तरच ती मान्यताप्राप्त पुनर्वसन अहंता ठरेल असे, किंवा यथास्थिति, विनिर्दिष्ट विद्यापीठाच्या किंवा संस्थेच्या संबंधात ती अहंता विनिर्दिष्ट दिनांकानंतर देण्यात आली असेल तर ती मान्यताप्राप्त पुनर्वसन अहंता ठरेल असे, घोषित करण री नोंद करण्यात यावी.

शिक्षणाचा किमान दर्जा देण्यासाठी हवा असलेला शिक्षणाचा किमान दर्जा विहित करील.

नोंदव्हून नोंदवणी १९. परिषद, भारतामधील विद्यापीठे किंवा संस्था यांच्याकडून मान्यताप्राप्त पुनर्वसन अहंता वहीत तिचे नाव नोंदवील, भाव, डशा व्यक्तीकडे मान्यताप्राप्त पुनर्वसन अहंता आहे, याबदल सदस्य-सचिवाची खाली पटली पाहिजे;

[परंतु, परिषद, त्या मंत्रालयाच्या शिफारशीवरून, कामगार मंत्रालयाखालील व्यावसायिक पुनर्वैसन केंद्रामध्ये काम करण्याचा व्यवसायिक अंतदेशक व इतर कर्मचारी यांची नाव नोंदणी करील आणि व्यावसायिक पुनर्वैसन केंद्रांना मनुष्यबळ विकास केंद्रे म्हणून मान्यता देईल]

परंतु, आणखी असे की, परिषद, त्या मंत्रालयाच्या शिफारशीवरून सामाजिक व्याय व सक्षमीकरण मंत्रालयाखालील विकलांगाच्या राष्ट्रीय संस्थांमध्ये व शिखर संस्थांमध्ये काम करण्याचा कर्मचारी बगाची नावनोंदणी करील आणि विकलांगाच्या राष्ट्रीय संस्थाना व शिखर संस्थाना मनुष्यबळ विकास केंद्रे म्हणून मान्यता देईल.]

२०. या अधिनियमात ठरवून दिलेल्या अटीं व निर्बंध योंना अधीन पडून, मान्यताप्राप्त पुनर्वैसन यांची नोंदवहीत अहंताप्राप्त असलेल्या व्यक्तींनी अंधू व्यक्तीच्या पुनर्वैसनाचे कार्य करण्यासंबंधात जिचे नाव त्यावेळी नोंदणी झाली आहे नोंदवहीत नोंदवण्यात आलेले आहे अशी प्रत्येक व्यक्ती, भारताच्या कोणत्याही भागात पुनर्वैसन व्याय- अशा व्यक्तीचे साधिक म्हणून कार्य करण्यास आणि, असा पुनर्वैसन व्यायाबाबत त्यावेळच्या वायचानुसार, औषधीं किंवा विशेषाधिकार अन्य साधन याच्या संबंधातील जो खर्च, आकार धिवा कोणतीही फी मिळाप्याचा त्यास हक्क असेल ती वसूल करील.

२१. (१) परिषदेस, पुनर्वैसन व्यवसायिकांसाठी व्यावसायिक आचरणाची आणि शिष्टाचाराची व्यावसायिक आचरण अणि आचारसंहिता विहित करता येईल.

(२) पोटकलम (१) अंधव्ये परिषदेद्वारे केलेल्या विनियमांमध्ये त्या विनियमांचा कोणत्याही नावे काढून टाकणे. प्रकारचा भंग ही एखाद्या व्यवसायासंबंधातील बदनामीकारक वागणूक, म्हणजे व्यावसायिक गैरवतृप्तक ठरेल, हे विनिर्दिष्ट करता येईल आणि त्यावेळी अमलात असलेल्या इतर कोणत्याही कायद्यात काहीही अंतर्भूत असले तरी, अशी तरत्तू प्रभावी हीईल.

(३) परिषद, कोणत्याही व्यक्तींवे नाव, त्या व्यक्तीस आपले म्हणणे मांडण्याची योग्य सधी दिल्यावर आणि तिला योग्य वाटेल अशी आणखी चौकडी केल्यानंतर, जर परिषदेची पुढील वावतीही खाली पटली तर,—

(एक) तिचे नाव चुकीने किंवा विपर्यास करून किंवा कोणतीही महत्वाची वस्तुस्थिती दडपून ठेवल्या कारणाने नोंदवहीत समाविष्ट करण्यात आले असेल;

(दोन) ती कोणत्याही अपराधाबद्दल दिद्धदोषी ठरवलेली आहे किंवा, कोणत्याही व्यवसाय- संबंधात बदनामीकारक वागणुकीमुळे दोषी ठरलेली आहे किंवा पोटकलम (१) भाष्ये विहित केलेले व्यवसायिक आचरण आणि शिष्टाचार यांच्या भागात आचारसंहितेचे तिने उल्लंघन केलेले आहे आणि त्यामुळे तिचे नाव नोंदवहीत ठेवण्यास ती परिषदेच्या पते अवाद ठरली तर, त्याचे नाव नोंदवहीतून काढून टाकण्याचे आदेश देईल.

(४) पोटकलम (३) खालील आदेशाद्वारे असा निदेश देता येईल की, जिचे नाव नोंदवहीमधून काढून टाकण्याबाबत आदेश झालेला आहे, अशी कोणतीही व्यक्ती या अधिनियमान्वये कायमची किंवा विनिर्दिष्ट करण्यात येईल तेवढ्या वर्षांची नाव नोंदणी करण्यास अपात्र राहील.

२२. (१) जेव्हा कोणत्याही व्यक्तीचे नाव, तिच्याकडे आवश्यक पुनर्वैसन अहंता नाही या कारणा- नोंदवहीमधून नाव व्यतिरिक्त अन्य कोणत्याही कारणाबरून नोंदवहीमधून काढून टाकण्यात आले असेल तेव्हा ती व्यक्ती काढून टाकण्याच्या विहित रीतीने आणि विहित करण्यात येतील अशा अटीना अधीन राहून, यात फी देण्याबाबतच्या अटीचाही आदेशाविरुद्ध अपील समवेश असेल त्याबाबत केंद्र सरकारकडे अपील करू शकेल व त्याचा निर्णय अंतिम असेल.

(२) पोटकलम (१) खालील कोणतेही अधील जर ते कलम २१ च्या पोटकलम ३ अन्यवे देण्यात आलेल्या आदेशाच्या दिनांकापासून [गठ दिवसांचा कालावधी] समाप्त झाल्यानंतर करण्यात आले असेल तर दाखल करून घेतले जाणार नाही:

परंतु, अपीलकथ्याने जर, उक्त कालावधीमध्ये अधील न करण्यास त्याच्याकडे पुरेसे कारण होते याबाबत केंद्र सरकारची खाली तर [गठ दिवसांचा उक्त कालावधी] समाप्त झाल्यानंतरही अपील दाखल करून घेतले जाईल.

२३. (१) सदस्य-सचिव, या अधिनियमाच्या तरतुदीच्या आणि परिषदेने केलेल्या कोणत्याही नोंदवही- आदेशाच्या अनुसार नोंदवही ठेवील आणि वेळोवेळी त्या नोंदवहीत सुधारणा करील आणि ती शासकीय राजपत्रात प्रसिद्ध करील.

(२) अशी नोंदवही, भारतीय साक्षीपुरावा अधिनियम, १८७२ (१८७२ चा १) याच्या अर्थानुसार सावंजनिक दस्तऐवज असल्याचे मानले जाईल आणि त्याच्या प्रतीद्वारे निष्ठ केलं जाऊ शकेल.

१. २००० चा अधिनियम ३८, कलम ६ द्वारे परंतुके दाखल करण्यात याली (४ सप्टेंबर, २००० रोजी व तेव्हापासून).

२. वरोळ अधिनियमाच्या कलम ७ द्वारे मूळ मजकुराएवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला (४ सप्टेंबर, २००० रोजी व तेव्हापासून).

परिषदेद्वारे दिली २४. (१) केंद्र सरकारला, परिषद, ते सरकार मागवील असे अहवाल, आपल्या कार्यवृत्तांच्या प्रती, आणारी माहिती आवश्यक लेखांचे घोषवारे आणि इतर माहिती सादर करील.

तिचे प्रकाशन.

(२) केंद्र सरकारला, या कलमाअन्वय किंवा कलम १६ अन्वये, परिषदेने सादर केलेले कोणतेही अहवाल, प्रत, घोषवारे किंवा इतर माहिती त्वास योग्य वाटेल असा रीतीने प्रसिद्ध करता येतील.

अपराधांची दखल. २५. फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १९७३ (१९७४ चा २) यामध्ये काहीही अंतर्भूत केलेले असले तरी, न्यायालय, परिषदेने त्वा संदर्भात प्राधिकृत केलेल्या कोणत्याही व्यक्तीने लेखी तकार केल्याशिवाय, या, अधिनियमालाली यिझाजाल असलेल्या कोणत्याही अपराधांची दखल घेणार नाही.

सद्भावपूर्वक २६. या अधिनियमान्वये सद्भावपूर्वक केलेल्या किंवा करण्याचे उद्देशित असलेल्या कोणत्याही गोळी-केल्या गेलेल्या बऱ्हल केंद्र सरकार, परिषद, अध्यक्ष, सदस्य, सदस्य-सचिव किंवा परिषदेवा कोणताही अन्य अधिकारी अरवाईस संरक्षण, किंवा कर्मचारी यांच्याविरुद्ध कोणताही दावा, खटला किंवा अन्य कायदेशीर कारवाई दाखल करण्यात येणार नाही.

परिषदेचे कर्मचारी २७. परिषदेचे अध्यक्ष, सदस्य, सदस्य-सचिव, अधिकारी आणि इतर कर्मचारी, जेव्हा या अधिकारीकांसेवक असणे, नियमांच्या तरतुदी किंवा त्यालाली कारण्यात आलेले कोणतेही नियम किंवा विनियम यांच्या अनुसार कार्य करीत असतील किंवा कारीत असल्याचे अभिष्रेत असेल तेव्हा ते भारतीय दंड संहिता, (१८६० चा ४५) कलम २१ याच्या अथवात लोकसेवक असल्याचे मानले जाईल.

नियम करण्याचा २८. केंद्र सरकारला या अधिनियमाची प्रयोजने अंसलात आणण्यासाठी अधिसूचनेद्वारे नियम अधिकार करता येतील.

नियम करण्याचा २९. परिषदेला, केंद्र सरकारच्या पूर्वमजुरीने, सर्वसाधारणपणे या अधिनियमाची प्रयोजने अंसलात अधिकार आणण्यासाठी अधिसूचनेद्वारे विनियम करता येतील आणि पूर्वगामी अधिकारांच्या सर्वसाधारणतेला बाध न आणता, आणि विनियमामध्ये मुढील बाबीसाठी तरतुदी करता येतील,—

- (क) परिषदेच्या मालमतेचे व्यवस्थापन करणे;
- (ख) परिषदेचे लेखे ठेवण व त्यांची लेखापरीक्षा करणे;
- (ग) परिषदेच्या सदस्यांचे राजीनामे;
- (घ) अध्यक्षांचे अधिकार आणि कर्तव्ये;
- (ङ) कलम ४ च्या पोटकलम (३) अन्वये कामकाज चालवण्याच्या कार्यपद्धतीचे नियम;
- (च) कलम ७ अन्वये घटित केलेल्या कार्यकरी समितीचे आणि इतर समित्यांचे काय;
- (छ) कलम ८ च्या पोटकलम (१) अन्वये सदस्य-सचिवांचे अधिकार आणि कर्तव्ये;
- (ज) निरीक्षक दार्ढी वोक्षक यांची अहंता, नियुक्ती, अधिकार व कर्तव्ये आणि त्यांनी अनुसारावधारी कार्यपद्धती;
- (झ) कोणत्याही विद्यापीठात किंवा संस्थेमध्ये, मान्यताप्राप्त पुनर्वैसन अहंता देण्यासाठीचा पाठ्यक्रम आणि अध्यासाचा किंवा प्रशिक्षणाचा कालावधी, परीक्षांचे विषय आणि त्यामध्ये मिळवावण्याच्या प्राविण्याचा दर्जा;
- (ञ) पुनर्वैसन व्यावसायिकांचा अभ्यास किंवा प्रशिक्षण यासाठी असलेला प्रमाणवरहुकूम कर्मचारी वर्ष, साधनसायंप्री, जागेची व्यवस्था, प्रशिक्षण आणि इतर सुविधा;
- (ट) परीक्षांने संचालन, परीक्षकांची अहंता आणि अशा परीक्षांना प्रवेश देण्यावाबताची शर्त;
- (ठ) कलम २१ च्या पोटकलम (१) अन्वये पुनर्वैसन व्यावसायिकांनी पालन करावण्याचा व्यावसायिक आचारणाचा आणि शिष्टाचाराचा दर्जा आणि आचारसंहिता;
- (ड) या अधिनियमान्वये नोंदवणी करण्यासाठी केलेल्या अजाति नमूद करावण्याचा तपशील आणि दावादाचा अहंतेचा पुरावा;
- (ढ) कलम २२ च्या पोटकलम (१) अन्वये या रीतीने आणि या शर्तीना अधीन राहन असे करता येईल ती रीत व त्या शर्ती;
- (ण) या अधिनियमान्वये करावण्याचा अजावर आणि अपिलावर देय असलेली की;
- (त) विहित करण्यात घावधारी किंवा विहित करता येईल अशी इतर कोणतीही वाच.

नियम आणि ३०. या अधिनियमालाली करण्यात आलेला प्रत्येक नियम आणि प्रत्येक विनियम तो त्यार संसदेसमोर करण्यात आल्यावरंदर दोईल तितक्का लवकर संसदेच्या प्रत्येक संभागूहासमोर ते एका सवाने बनलेल्या, मांडणे, अथवा दोन किंवा अधिक कमवर्ती सत्रे मिळून बनलेल्या अशा एकूण तीस दिवसांच्या कालावधी करिता

सत्त्वासीन असत्ताना ठेवला जाईल आणि पुर्वोक्त सत्ताचा किंवा क्रमवर्ती सत्तांच्या पाठोपादाचे सबल संपद्यापूर्वी जर, त्या नियमात, विनियमात कोणतेही आपरिवर्तन करण्याबाबत दोन्ही सभागृहांचे मतैक्य झाले तर, अथवा तो नियम, विनियम करण्यात येवू नये याचाबत दोन्ही सभागृहांचे मतैक्य झाले तर, त्यानंतर तो नियम, विनियम अशा आपरिवर्तन रूपातच परिणामक होईल किंवा, अथास्थिति, मुलीक परिणामक होणार नाही, तथापि, अशा कोणत्याही आपरिवर्तनामध्ये किंवा जन्मीकरणामुळे, तत्पूर्वी त्या नियमाखाली, किंवा विनियमाखाली करण्यात आलेल्या कोणत्याही नव्हिच्या नियमाहूतेला बाध्य येणार नाही.

अनुसूची

(कलम ११ पहा)

भारतातील विद्यापीठे किंवा संस्था यांनी विलेल्या मान्यताप्राप्त पुनर्बंद्सन अहंता

विद्यापीठ/संस्था (१)	पाठ्यक्रमाचे नाव (२)	अहंता (३)	प्रेरा (४)
-------------------------	-------------------------	--------------	---------------

एक—पुनर्बंद्सन अभियंते/तंत्रज्ञ

नेशनल इन्स्टिट्यूट फॉर दी ऑर्थोपेडिकली
हॅंडीकॅप, बं. टी. मार्ग, बोनहुगली,
कालकाता-३०० ०९०.

प्रॉस्थेटिक्स आणि ऑर्थोटिक अभियंतीकीमधील पदविका (२ वर्षे)

पदविका

डिपार्टमेंट ऑफ रिहैबिलिटेशन, सफदरजंग
हॉस्पिटल, नवी दिल्ली.

प्रॉस्थेटिक्स आणि ऑर्थोटिक्समधील पाठ्यक्रम (३ वर्षे)

पदविका

गव्हर्नरमेंट इन्स्टिट्यूट ऑफ रिहैबिलिटेशन
ऑफ मेडिसिन, के. के. नगर,
मद्रास-६०० ०८३.

ऑर्थोटिक्स आणि प्रॉस्थेटिक्समधील पदविका

पदविका

नेशनल इन्स्टिट्यूट ऑफ रिहैबिलिटेशन
ट्रेनिंग अँड रिसर्च, औशतपूर,
पी. ओ. वैरोई, जि. ५८८८, (ओरिसा).

प्रॉस्थेटिक्स आणि ऑर्थोटिक्स अभियंतीकीमधील पदविका (२ वर्षे)

पदविका

ऑल इंडिया इन्स्टिट्यूट ऑफ फिजिकल
मेडिसिन अँड रिहैबिलिटेशन, हाजी अली,
खाड्यो मार्ग, महालक्ष्मी,
मुंबई-४०० ०३४.

वी. एस.सी. (पी. अँड ओ.) पदवी

स्कूल ऑफ प्रॉस्थेटिक्स अँड ऑर्थोटिक्स,
के. के. नगर, मद्रास-६०० ०८३.

प्रॉस्थेटिक्स आणि ऑर्थोटिक्स
अभियंतीकीमधील पदविका (२ वर्षांचा कालावधी)

पदविका

योफलीन लेप्रसी रिसर्च बँड ट्रेनिंग सेंटर,
कारंगिरी, एस.एल.आर.सनेटोरीजम,
पी.ओ. उत्तर अँगूठ जिल्हा
[दक्षिण भारत].

प्रॉस्थेटिक तंत्रज्ञ पाठ्यक्रम (१८ महिने)

पदविका

ऑल इंडिया इन्स्टिट्यूट ऑफ स्पिन्च
अँड हिंडरींग,
मानस गंगोली, मैसूर-५७६ ००६.

वी.एस.सी. (वाचा आणि श्रवणशक्ती)
(३ वर्षांचा कालावधी)

पदवी

अलीशावर जंग नेशनल इन्स्टिट्यूट फॉर
दी हिंडरिंग हॅंडीकॅप,
वांड्रे (प.), मुंबई-४०० ०५०.

वी.एस.सी.
(श्रवण आणि वाचा उपचार तंत्रज्ञ)
(३ वर्षांचा कालावधी)

पदवी

पोस्ट-गेझ्युएट इन्स्टिट्यूट ऑफ मेडिकल
एज्युकेशन अँड रिसर्च,
चंदगड-१६० ०९२.

वी.एस.सी.
(वाचा आणि श्रवणशक्ती)
(३ वर्षांचा कालावधी)

पदवी

टोपीवाला नेशनल मेडिकल कॉलेज आणि
वीवायएल नायर चॅरिटेबल हॉस्पिटल,
डॉ. ए. ए.ल. नायर रोड,
मुंबई-४०० ००८.

श्रवणशक्ती आणि वाचा
उपचारपद्धतीमधील पदविका
(वी.एस.सी.)

पदविका

(१)

(२)

(३)

(४)

ऑल इंडिया इन्स्टिट्यूट ऑफ
मेडिकल सायन्सेस,
अन्सारीनगर, नवी दिल्ली.

बाचा आणि श्रद्धणशक्ती मधील
नी. एस. सी. (आँनस.)

पदवी

श्री. के. एल. इन्स्टिट्यूट
फॉर डि डेफ ५१, विज्ञानगर,
भावनगर ३६४००२ (गुजरात).

बहिन्यांसाठी शिक्षक प्रशिक्षण
(१ वर्षाचा कालावधी)

पदविका

दि एज्युकेशनल ऑफियोलॉजी
ऑफ रिसर्च सेटर स्कूल फॉर डि डेफ,
“पुनर” ६७, नेपीयनसी रोड,
मुंबई ४०० ००६.

बहिन्यांच्या शिक्षकांसाठी
प्रभाणपत्र पाठ्यक्रम
(१० महिन्यांचा कालावधी)

प्रभाणपत्र

बी. आर. रुद्रिया मुकुवधीर विद्यालय,
पुणे-३०.

बहिन्यांची विद्यार्थ्यांसाठी
शिक्षक प्रशिक्षण पदविका पाठ्यक्रम
(१ दर्षाचा कालावधी)

पदविका

लिटल फ्लॉवर कॉन्वेंट हायर सेकंडरी
स्कूल फॉर डि डेफ, १२७, जी. एन. रोड,
केंथडूल पी. ओ. मद्रास ६०० ००६.

(एक) बहिन्यांचा अध्यापनामधील
कनिष्ठ पदविका
(दोन) बहिन्यांचा
अध्यापनामधील दरिष्ठ
पदविका
(१० महिन्यांचा कालावधी)

पदविका

दि ब्लाइंड रिलिफ असोसिएशन,
लालबहादुर शास्त्री मार्ग,
नवी दिल्ली ११० ००३.

अंधांच्या शिक्षकांच्या
प्रशिक्षणासाठी एक वर्षाचा
पदविका पाठ्यक्रम

पदविका

दि ब्लाइंड रिलिफ सोसायेटी
तिसरी मार्ग, डॉ. राधाकृष्णन रोड,
मौयलपूरे, मद्रास ६०० ००४.

(एक) बहिन्यांसाठी शिक्षक
प्रशिक्षण
(दोन) मतिमंदासाठी
शिक्षक प्रशिक्षण

पदविका

रामकृष्ण मिशन ब्लाइंड बॉर्ड अँकेंडमी,
हैदराबाद ७४३ ५०८ (पश्चिम बंगाल).

(एक) अधू दृष्टीच्या व्यक्तींसाठी
सेवाप्रवेशोत्तर प्राथमिकस्तर
शिक्षक
(१८ महिन्यांचा कालावधी)
(दोन) अधू दृष्टीच्या व्यक्तींसाठी
माध्यमिक स्तर शिक्षक
(१० महिन्यांचा कालावधी)

पदविका

गवर्नरमेंट हायर सेकंडरी
स्कूल फॉर डि ब्लाइंड, पुनामल्ली,
मद्रास ६०० ०५६.

(एक) अंधांच्या अध्यापनातील
पदविका
(६ महिने शाळेत + १२ महिने
प्रवृत्तवहाराद्वारे)
(दोन) अंधांच्या अध्यापनासाठी
विशेष परीक्षा
(१० महिन्यांचा पाठ्यक्रम)

पदविका

अलीयावर जंग नैशनल इन्स्टिट्यूट फॉर
दि हिमरीग हैन्डीकॉफ, वांद्रे (प.),
मुंबई ४०० ०५०.

(ए) बी. एड. (बहिरा)
(दोन) प्रावेशिक भाषेमध्ये
बी. एड. (बहिरा)

पी. जी. पदविका

पदविका

(१)

(२)

(३)

(४)

चार-बहुउद्देशीय पुनर्बंसन उपचार तजा लंबक/सहायक/कार्यकर्ता

डिपार्टमेंट ऑफ रिहैबिलिटेशन,
सफदरजांग हॉस्पिटल,
नवी दिल्ली ११० ०२९.

बहुउद्देशीय पुनर्बंसन
कार्यकर्त्यासाठी एक वर्षीचा
प्रभाणपत्र पाठ्यक्रम

प्रभाणपत्र

पाच-व्यावसायिक समुपवेष्टा

नेशनल कौमिल ऑफ एज्युकेशन अॅण्ड
ट्रेनिंग,
श्री. अरोराविंदो मार्ग,
नवी दिल्ली ११० ०१६.

शैक्षणिक आणि व्यावसायिक
मार्गदर्शनामधील पदविका
पाठ्यक्रम
(९ महिन्यांचा कालावधी)

पदविका

ऑल इंडिया इन्स्टिट्यूट ऑफ
फिजिकल मेडिसिन अॅण्ड रिहैबिलिटेशन,
हाजी अली, खाड्ये मार्ग, महालक्ष्मी,
मुंबई ४०० ०३४.

पी. जी. डी. आर.
(व्यावसाय मार्गदर्शन)

पदविका

सहा-कम्प्युनिकेशन डिसआॉर्डर्समधील पदविका

अली यावर जग नेशनल
इन्स्टिट्यूट फॉर दि हिंडरेंग हॅन्डीकॅप्ड,
नांदे (प.), मुंबई ४०० ०५०.

कम्प्युनिकेशन डिसआॉर्डर्स
मधील पदविका
(१ वर्ष)

पदविका